

סוליכואן פ'יאד: תוגות יוני

הוא שכב במיטתו המיטלטלת, ראשו אל מראשות המיטה וגבו נסמך אל שני כרים. על כתפיו מגבת לחה, שעת-הזה ניגב בה את שעריו. למרבה המנוחה נשען גם על מרפקיו. טיפות-המים שתלויות היו באניצי שערותיו גירו את עורו, והוא שף את זקנו וניגב במגבת. נשא עיניו אל לוח-השנה התלוי על הקיר לימינו. יום ג', הארבעה ביוני 1968; 27 בשנס 1684; 8 רביע אל-אוול 1388. השבת הקרובה היא השנים-עשר ברביע אל-אוול. עוד ארבעה ימים בלבד ליום-הולדתו של מנהיג דגול, שהעמיד גברים סביביו. לא התקפו אלא על-מנת למות. לא נסוגו, ומה-נדירות היו נסיגו-תיהם, אלא על-מנת לנצח. לוא בריבוי לוחמים ונשק מושג היה הנצחון לא היו מנצ-חים מעולם. המוות חביב היה עליהם מן החיים, ולכן לא הובסו. מחר יום-השנה לקלון ולתבוסה. ואין בין יום זה ליום זה אלא שלושה ימים בלבד. שבעים-ושתיים שעות אדם! מחר החמישה ביוני, ובלב נגדשות כל תוגות החמישה ביוני. "תוגות יוני"—שם ספר ישן שחיברתו תבוסה חדשה. אשר פציעה לא הגלילו עדיין והם זבים מוגלה, צחנה וקלון.

נשימתו כבדה עליו. בלבו פיהוק חנוק, אנחה שאינו יכול להוציאה. הושיט ידו ותלש את העלה מן הלוח. 5 ביוני 1968, 28 בשנס 1684, 9 רביע אל-אוול 1388. לוואי ומחר תבוא קללתנו. ברביום, בה-בשעה. בזה בלבד תהיה אתה, החמישה ביוני, יום רגיל כשאר הימים! מעך את העלה והתיישב. קול מעיכתה כפיצפוצי אש בערימת זרדים, כטרטורת ממושכת בחופן זרחה. הושיט ידו לתלוש גם את עלה-המחר מן הלוח וצחק לנפשו בלעג. לא, דבר זה לא ימחק את היום ההוא. את השעות ההן מן הזמן. משמעות היום צריכה למות, להשתנות.

הפך גבו אל הקיר. נטל מסרק מעל שולחן ליד המיטה והחל לסרוק את שעריו. כשער הבנות שעריו. בנות האויב קצצו שערן ונלחמו, עלו על טאנקים ונלחמו, עלו על מפציצים והשמידו את המטוסים הרדמים על פני הקרקע. הן אמרו לנו "לא" בכל ירייה. ה"לא" שלהם קולע יותר משלנו, אך אנו לא נאמר להם "כן" לעולם. עתה החל לסרוק את זקנו שכבר התיבש בחומו של הארבעה ביוני. זקן זה הוא בן שנה פחות שבועיים. כאשר התעורר וסרה ממנו השפעת גלולותיהם המרדימות והרופו-תיהם מקהות-החושים, סירב להעלות תער עליו. כל הירחים היו ירח יוני, כל הימים ימיו ושעותיו, אָבֵל אי־קָץ. ששמו יוני.

בכלותו לסרק את זקנו החל להרהר: מאחרי גבי עלה ארור זה, עלה זעיר שבשוליו

קבועים זמני התפילה, הזריחה והשקיעה. נשאתי אותו בלבי, הסתרתי אותו בחביוני נפשי, והנה הוא בא ומתגלה לעיני ואין גבי יכול לחפות עליו, אני רואה אותו, העלה הנה מצוי היה תמיד שם—חשב—בלב־לבו של לוח־השנה, והוא יימצא גם בלוח של השנה הבאה ובלוח של כל שנה שתבוא. הימים ישרו מעליו בזה אחר זה והוא יתגלה שוב. ואחר־כך יבואו ימים רבים, אבל אני אשכחם לכד מיום זה. איך אפשר למחוק אותו? בכל אילן מאילנות ארצי, עלה של החמישה ביוני, קיץ וסתיו, חורף ואביב יחלפו—והעלה במקומו חלוי. ישרו כל עלי הסתיו וינצו חדשים ואתה, עלה החמישה ביוני, תישאר על כל עץ, על כל גבעול חיטה, על כל שיח תלתן וקנה כותן ועשב שוטה, ועל כל שפת נחל. וכי מגזים אני? הייתכן? המציאות וההזיה, הממשי והחלום, התבונה והרגש, הלילה והיום, כולם־כולם חד הם בלבי עכשיו. במעמקי נפשי תבונה אחרת, משוחררת, הרואה כרצונה את האמת כפי שהיא מצטיירת בתוכי. שכן עיני הן עיני עמי, מטעות אותי על־הרוב, לכן אני נחלץ אל תבונתי האחרת, אל לבי האמיתי. קיומי שלי, לא—קיומי האחר, בקשר־השתיקה שלו, התכחש לזכות עמי לאור השמש ועל פני עפר האדמה. הוי אמי, בואי וחלציני מתעייה זו!

בדלת הופיעה אמו, נושאת מגש בעל כרעיים, להעמידו על המיטה. שוב ארוחה. בפעם האלף. ועוד אחת בצהריים, ועוד אחת בערב. עכשיו הוא תא חי, אוכל וחושב, משתעשע ומתיסר ואינו יכול לעשות דבר כי אם לאכול ולחשוב, להשתעשע ולהתיסר.

התהפך על גבו ובהישענו על כפות ידיו זחל עוד פעם אחת לאחור והסמיך גבו אל מראשות המיטה. העמידה אמו את המגש על השמיכה, וכרעיו נגעו בירכיו מכאן ומכאן. הוא גהן על המגש והחל לאכול בתאווה: שתי ביצים וכיכר־לחם וריבה וחרייץ־גבינה ושני מלפפונים. תוך כדי אכילה חשב: הנידון למוות מרבה באכילה; זו אמת, שאינה פרי תעתועי עיניים ואזניים.

“מה יש לך?”

“מה יש לי? לא־כלום.”

“עיניך אדומות, מה תועלת במחשבות?”

“ומה התועלת באוכל?”

“שתף אותי במחשבותיך.”

“לא. אני חרוה. משתעשע. קורע את הזמן שקרעני.” מתוך פיו הגדוש אמר זאת, ואמו צחקה:

“השתעשע, בני. עשה כעולה על רוחך, ובלבד שלא תיסר את עצמך.”

“טוב, הדליקי את הראדיו.”

הושיטה ידה וסובבה את הכפתור. כיונה את המחוג לתחנה ומקץ זמן־מה בקע השיר העציב האהוב עליו:

מצרים שבלבי ובפי
אוהבנה בכל נפשי ודמי.

פסק מאכילתו והקשיב מהורהר. מראהו החריד את אמו והיא ביקשה להחליף את התחנה.

"לא. השאירי אותה". ושב לאכול כדי להפיס את דעתה. "שבי". היא ישבה בפאת המיטה, בין החלון וכיסא־הגלגלים, ומבעד לשמיכה הסתכלה ברגליו שאינן. מיד הסבה מבטה ונאנחה חרש. הוא לכד אותה במבטו וחיך באהבה. המקלה חזרה על הפזמון:

מצרים שלבבי ובפי
אזהבנה בכל נפשי ודמי...

אמר לה: "לו היה זה אמת לא היה קורה מה שקרה".
"מה יכולנו לעשות", השיבה, "הם הפתיעו אותנו. המטוסים שלהם שיתקו אותנו".
"אפילו. עדיין היה לנו הרבה. לא נלחמנו כפי שצריך במה שיש לנו. הפקרנו להם את האדמה בהתקף של פחד. הבל־הבלים היא המטריה האווירית. וייטנאם הצפונית נלחמת בעקשנות בלי מטריה אווירית. הלוחם נלחם גם בחלוק־אבן; הוא נוטל את נשק אויבו. הבל־הבלים היא הטכנולוגיה בלי האדם. האדם קדם לכל".
חיוך עלה על פני אמו, מרוצה היתה שלא שקע במרה שחורה. "טוב. אכול עכשיו".
"לאכול? הצלחות כבר ריקות. לא, אל תביאי עוד דבר. שבעתי ואינני רוצה להשמין".

הוא שתה את כוס הצוננים ואמו קמה לאסוף את המגש. "לא. הניחי לזה".
הסתכל בה. מדוע הוא מסתכל? היא רצתה לדבר, אך שכחה מה שביקשה לשאול. נשאה מבטיה אל הכתלים הצהובים. צבע שאינו הולמו. בקרוב תצבע אותם בגון השמיים. הוא רצה לצבוע אותם בשחור וללבוש פיג'אמה שחורה ואך בקושי חזר בו מרצונו זה. השתכנע שמעשה אווילי הוא זה שאינו מעלה ואינו מוריד. החיים נמשכים למרות הכל. אבל איזה חיים! הוא חשב: פניה שחומים, סגלגלים, כפני הנערה באנדרטת־התחייה המצרית מול האוניברסיטה. מדוע, בעצם, העמידה בסמוך לגן־החיות? הושיט ידו ועם תום השיר כיפה את הראדיו. היא מתבוננת באוסף־הצעצועים שלו על הכתלים. דאגה שכל דבר יהיה בהישג־ידו. הראדיו על השידה, מקלט הטלביזיה על שולחן מולו, וסמוך למיטה—עוד שולחן ועליו מסרק, ממחטה, סיגריות, גפרורים, כד מים צוננים המוחלפים בתמידות, וכוס מעושרת. לימינו מסמרים תקועים בקיר ומהם השתלשלו: מגלף גרמני חד, קולב נושא מכנסיים קצרות ותולצה—תמיד מוגהצות—ותעודה על שמו מטעם הפקולטה־למסחר. הבית הוא עולמה המוקדש לו. עמד בו רצון לנשק את מצחה, וחיך. אך היא לא ראתה את חיוכו כי התבוננה בצעצועיה־העץ שלו: רובים ומקלעים, רימוני־יד ותותחי נ"מ, תותחי־שדה ומטוס מיג, התבוננה במגלף שלו, בפצירת־העץ ובפצירת־הברזל, במסמרים הזעירים, בנייר־הזכוכית. את האוסף הזה עשה במורידיו משך שנה. "נעשיתי ילד משחק", אמר בבת־צחוק.

"מוטב כך", השיבה. נמלכה בדעתה ותיקנה: "אתה ילד גדול, הילד שלי".

נתן זרועותיו על המגש. רצה לצחוק אך זכר את יום המחר, החמישה ביוני, ונאלם.
 "אתה משתעשע", אמרה בהצביעה על האוסף.
 "וחולם", השיב בחיוך מריר.
 "מה שמצוה אלהים נקבל, הוא דואג לכל".
 "ואף-על-פי-כן את האלהים עשינו אנחנו ואת אשר לנו אנו עושים לעצמנו".
 "עשית את המוטל עליך", אמרה כמפייסת.
 "אף פעם לא עשיתי את המוטל עלי. עשיתי לפי פקודה, והתוצאה... אנה שבי".
 היא שבה למקומה. "צריך לבשל ולסדר את הבית", אמרה.
 "רק תשע עכשיו", אמר בהביטו בשעונו.
 הסתכל בה. שני תרמילים תלויים לה מתחת לעיניה. את תוגתה היא שומרת בלבה.
 הוי אמא, תוגות יוני כבודות יותר.
 "ערב, בני, במה אתה מהרהר?" שאלה כקוראת את מחשבותיו.
 "הסתכלי בתאריך המחר. החמישה ביוני. בשנס. רביע אל-אוול?"
 "בני, אל תיסר את עצמך. מדוע תחשוב על מחר?"
 "מחר אינו מחר אמא. הוא החמישה ביוני שחלף והחמישה ביוני שיבוא. תמיד יבוא.
 יום אחר לא יבוא על מקומו".
 "מה אומר לך, בני, הרי עוד תהיינה מלחמות, יום אחד ננצח. אחיך בטוח בזה".
 "ננצח? לנצחון אינני שואף, אני רוצה במלחמה-שלי-כבוד, אפילו תימשך עד סוף כל
 הדורות".
 נשם נשימה עמוקה והוסיף: "את צודקת. למה אענה אותך בעינוי? הבריות מסיחם
 דעתם מן הצרות. אשתדל לשכוח את החמישה ביוני. ככה!" במחייזעם תלש את
 העלה, מעכו והטילו על המגש. אחר נאנה.
 "חייכי, אמא", קרא, "קחי את המגש ולכי לבשל ולסדר את הבית. אני יוצא לגנוזטרה
 עכשיו. חייכי, אמרתי לך לחייך. חייכי, אמא!"
 האם חייכה עד שהיה חיוכה לצחוק. בלבה חנקה את בכיה, טפחה על שכמו ונטלה
 את המגש. שמלת-הכותן שלה על עיטוריה הכהים אינה יכולה שלא לגלות את חיטוב
 גיזרתה, שביסה הלבן עוטה שער זהוב, המצמח ושופע אחרי כל גיוון שגוונות אחותו
 הנשואה בביקוריה אצלם. אפשר שהייתי נושא לי אחת כמוה לולא שתי רגליים אלו
 שאינן עוד.

הסיר מעליו את השמיכה והגביה ירכיו זה אחר זה כדי לפשוט את מכנסי הפיג'אמה
 הקצרים. אחר נטל את מכנסי-הצמר הקצרות מן הקולב, השתטח על גבו, ותוך שהוא
 מתרומם על כתפיו נתן את ירכיו במכנסיים והחל לרפס את הכפתורים. לבסוף חזר
 וישב בהתנשף, וכשנח מעט פשט את חולצת הפיג'אמה והניחה לצדו ובתנועה זהירה
 משך את החולצה בעלת השרוולים הקצרים מן הקולב. הקולב החל להיטלטל לכאן
 ולכאן עד שנתקל במסגרת התעודה האוניברסיטאית ונעצר. עתה לבש את חולצתו,
 רכס שלושה כפתורים והשאיר את הרביעי, העליון. שער חזהו הסמיך התקרזול על

שפות גופייתו, שרירי זרועותיו התפוחים מילאו את בתי השרוולים. חבל על שרירים אלה שלא יוכלו להימתח עוד על כלי־נשק, אמר בלבו. חייל בדימוס אני. לוחם ותיק. כל מלחמתי היא תבוסה. אוף, נכה־מלחמה שהפסיד במלחמתו. הנופלים מצבם שפיר מזה של חמשת חבריך ששבו אתך. גופם אמנם אף לא נשרט, חרף פצצות הנאפאלם והמוקשים, אבל שכלם לא ניצל, הם עודם שרויים בהזיות בבית־החולים הקטן, מזהי־רים מפני מטוסי אויב ומכוונים תותחים מדומים כנגד השמיים.

סרק שערו שנית, ועם שהוא נשען על כתפיו סובב עצמו אל קצה המיטה. אחז באופני כיסאו המיוחד, ותוך שהוא מיצבם בכוח משקלו העביר עצמו אל המושב. עתה סובב את האופנים לאחור ואגב כך זכר שזבובי־הרחוב עולים אל גזוזטרתו שבקומה העשירית ונטפלים אל הבשר הסמוק המשתרבב מירכיו. הניח אפוא עליהם את המגבת ועתה זכר את משפּי־השמש. הניע בכפו את האופן הימני ואחר את שני האופנים יחדיו, נטל את המשקפיים מעל השידה ושוב הניע את האופן הימני לאחור ואחר את השמאלי ולבסוף את שניהם יחד ופנה אל הגזוזטרה. אור מסנוור. רוח שרבית הרטיטה את עלי האילנות על המדרכה המקבילה של הרחוב ומול החומה הצהובה של הפקולטה־למסחר. המבנים הגבוהים של הפקולטה־לחינוך שמאחריה טבלו בזהרורי חמה. האדמה הפיקה גלי חורב שעלו עד לגזוזטרה. על מצחו ביצצו אגלי־זיעה, שהרוח השרבית ייבשתם מהרה. הביט בזרועותיו ובידיו, עורו שחום מאד אך כפותיו בהירות. הגון השחום ירושת סבו וסב־סבו, שהשמש אכלתם בשדות. אצבעותיו קצרות וגם ציפורני קצרות. ידיו נוצרו לאחוז במכוש או בפגיון. רגליו, הה, קצרות ועבות היו רגליו לבל תמעדנה בתלמי האדמה הקלויה. פעמיים ידע את ערכן של רגליו. כשהלך יחף בחולות סיני הרכים והבווערים זכר שבהיותו בן שש כרת ענף של עץ־תות ושתלו לשפת תעלת־מים. מדיייום הלך בסתר מרחק שני קילו־מטרים מן הכפר כדי להשקותו עד שגדל והיכה שרשים בבטן האדמה. עץ־תות חדש צמח והטיל צל גדול למען פילאחים ועוברי־אורח בצהרי־יום, עץ שהניב פרי בשפע בכל עונה. אך הוא מעולם לא טעם ממנו, כי אביו לקח את המשפחה לקאהיר והאדמה נמכרה לכסות את הוצאות הלימוד. בהגיעו לפרקו מת האב ונקבר בעיר. מאז פוקדים אותם אחדים מבני משפחתו הענפה לבקש שירות מאחיו; רבים מבני כפרו באו להיפרד מרגליו. כאשר שב מסיני רעב, צמא ורגליו מיסרות אותו ראה גבעה עוטה ירוק והוא פנה אליה עם השקיעה. הבין שהגיע אל החוף והטיל את גופו הקודח על האדמה הלחה ונרדם. כשהקיץ פרץ בבכי. זכר את ענף התות ונתאוה לטעת ענף מן העץ שלו באותה גבעה.

אמו הביאה סס ועליו ספל קפה. הניחתו על הראדיו ונשאה את שולחן העץ להעמידו מולו. אחר הזיחה חרש את הדברים מן השולחן והניחה עליו את סס הקפה. עדיין בוהה היה אל זהרורי החמה ושקוע בימיו בלתי־הנשכחים בסני.

"שתה את הקפה שלך".

ננער מהירהוריו וחיין. "הה, טוב. הבי את העתון".

"היכף".

יצאה מן הגוזזטרה ומן החדר והביאה את עתון־הבוקר. הוא נטלו מידה, לגם מן הקפה, ואמר: "הוגעתי אותך, אמא".

בבת־צחוק נוגה השיבה האם מיד: "היגיעה למענך תענוג". וכעבור רגע הוסיפה: "לאֱלוהים אני מתחננת שאאריך ימים כדי לשרת אותך".

רבות הגתה בגורלו לאחר שתלך לעולמה. יותר משהצרה על גורלה שלה, הצרה עליו שיישאר ערירי אחריה. דין שיטעם קצת נחת בחייו, חשבה לה ונאנחה. בפעם האלף חשבה שהוא צריך להתחתן וליהנות מאשה ומצאצאים, שהוא צריך למצוא מי שיסעד אותו. עוד הוא לוגם מן הקפה, אמרה:

"אחיך אינו רוצה להתחתן עכשיו. כל פעם שאני מסיחה אתו בזה, הוא עונה: עד שתסתיים המלחמה. אבל המלחמה לעולם אינה מסתיימת, בני. תמיד יש מלחמה, זו מצוות הבורא לברואיו. מלחמת וילהלם ומלחמת היטלר, ספור־נא כמה מלחמות ידעה ארצנו. המלחמה לעולם לא תסתיים, בני. המלחמה כמוה כמוות—גורל שאין מפלט ממנו. מדוע לא יתחתן? אנשים מתחתנים גם כשהם יודעים שיום אחד יילכו לעולם־האמת".

הוא הביט בה בחמלה ובאהבה. המלחמה תסתיים פעם, אמא. יום אחד ישרור שלום בעולם. זה חלומנו וזה רצוננו. בוא יבוא הדבר פעם, אמא, אבל הדרך קשה, שטופה דמעות ודמים ורצועה רגליים קטועות, חללים וטרופי־דעת. אמר לאמו: "אני מסכים עם אחי. עד גמר המלחמה. אנחנו באֱבל. החמישי ביוני, אמר, הוא פצע בגופו של העם, פצע פתוח".

"בני יקירי, החיים נמשכים. אפילו האבלים אוכלים ושותים וגם מתחתנים".
אוף, אמא זאת ממאנת להבין.

"שמעי, אמא, אילו... אם, חס־ושלום, יפול אחי, הרי במלחמה נופלים תמיד, מה תעשה אשתו? תהיה אלמנה החיה בזכרונות? תשא לבדה בצער גידול בניו? מדוע יקשור את גורל אשתו בגורלו שלו?"

נאנחה האם ונתפסה להירהורים. ערפל מילא את ראשה, ערפל המטשטש טיבם של דברים. "ואתה?" הגתה תחנונים.

"לא, לא אשפיל אשה בנכותי", השיב.

אחר הוסיף: "אחריך, אם אחיה, אמצא לי משרת שיטפל בי. גמרנו".

"ההחלטה בידי אֱלוהים", אמרה בצאתה וטס הקפה בידה, "יעשה אֱלוהים כרצונו".

פרש ערבי את עתון־הבוקר ושוב נתקל בתאריך: "4 ביוני 1968". אוף, "הכוחות המזוינים מכריזים על ה־5 ביוני כיום אֱבל!" מחר יום־אֱבל! את שומעת, אמא? בואי וקראי, מחר יום־אֱבל. אך אתמול והיום ומחרתיים? די. אל תהיה פסימיסט מדי, לוחם־בדימוס, מובס שכמותך! וכי מה חשבת: אין מי שיילך לסיני ויטיב להילחם ממך? "כל הקצינים הטוראים יישבעו ב־6 ביוני את שבועת־הנקם". שבועת־הנקם? היכן את, שבועת־נקם, בין השורות הללו! הנהי, הה שבועת־הנקם. כל חיינו שבועת־נקם. כמה פעמים נשבענו לנקום, לגאול דם, לשנוא, לאהוב, לשטום, ואין תכלית

לשום שבועה! לבבות זוללים את עצמם. ראשים הנשרפים בלא-כלום, בעבור לא-כלום. הוי אומת-הלא-כלום, מתי תהיי דבר-שלי-כלום?

"אנו חיילי הכוחות המזוינים,

נשבעים כאללה הגדול, נשבעים כאללה הגדול, נשבעים כאללה הגדול,
כי גמרנו אומר להקריב נפשנו למען שחרור אדמתנו הגזולה,
כי מאמינים אנו באללה, במזלדת ובצדקת ענייננו,
כי מאמינים אנו שאשר נלקח בכוח לא יחזור אלא בכוח,
כי בטוחים אנו בטחון גמור בעצמנו, במפקדינו ובנשקנו.
דרכנו—מלחמת-קודש, סיפמתנו—נצחון או מוות."

יפה את, השבועה, אחרי שתהיי מעשה חי-יזקים. עד אז אין את, שבועתנו, אלא הבטחה של רצון חולמני, שאין איש יודע מה מידת החלטיותו. סלי-נא, הוי שבועה, את החלטיות לבי, את עומק יוני, את רגלי הקטועות, את חיי החללים, את טראגדיית המגורשים, שנעקרו מאדמתם הצמאה לדם-החופש, אראז תראי מה יהיה!
קרא, ערבי, את הכותרות האחרות:

"גל החום יגיע היום לשיאו. מחר יחול שיפור במוגד-האוויר."

כה בטוחים אתם, אנשי המטיאורולוגיה, כי מחר ישתפר מוגד-האוויר והוא החמישה ביוני?

"כרושציב ונינה מבקרים בתערובה לכלי-בית כמוסקבה."

"סין צועדת במהירות במחקר האטומי."

"קטטות-סנינים בין ערבים ויהודים בפאריז. המשטרה מתערבת, פצועים בשיני הצדדים."

הה, קטטות! בפאריז? הקרבות צריכים להתחולל כאן, בשיניים, על אדמת סיני ופלשתין והגולן.

"ועידת-השלום העולמית מתכנסת בחודש יוני לישיבה מכינה של נציגי הארצות בלתי-המזדהות."

איזה שלום הוא זה, מארגני הכנס, עם קטטות הסנינים הללו?

"שום התקדמות לשלום לא הושגה, בתום שנה להפסקת הקרבות."

ולא תושג לעולם, פטפטנים, עד שישמיע הנשק דברו. גוף חי אינו יכול שלא לסלק את התא הזר מתוכו—תאריך תקופת שתילתו כאשר תאריך—או לעפלו בצורה שתשלול ממנו את זהותו. רק הגוף החי לבדו, ערבי, ישפיל לעשות כן.

"נאומים פטריזטיים של ראשי הערבים ב-5 ביוני."

כמה אנו מדברים ונאומים. לוואי והיינו מזיעים כשם שאנו מדברים. הוי, תוגות יוני.

קיפל ערבי את העתון והניחו על המדף התחתון של השולחן. עיניו בהו נכחו ונפשו נקרעה בין עצב מעורר בכי ותקוה המפתה לחיך.

*

צילצל ערבי בפעמון שהותקן בשבילו בקיר הגזוטררה ואמו באה, שרווליה מופשלים עד המרפקים ובכפות ידיה המנוגבות נראים היטב עקבות מיץ-העגבניות.

"כן, בני. טאולה?"

"לא. לא במשחקים חשקתי. תני לי את העץ והכלים."

שבה אמו אל החדר והביאה תיבת־קרטון שהיתה מונחת על הארון. "עוד משהו?" שאלה בהעמידה את התיבה על השולחן לידו.
"לא. תודה. אמא."

בבת־צחוק מפויסת שבה האם אל המטבח והוא נשאר במקומו, אצבעותיו משוכלות ואגודליו סובבים על עצמם. הירהר: מה אתה רוצה לעשות, ערבי? לא טנק ולא מטוס ולא תותח ולא מקלע. כל אלה כבר עשית, ערבי. תלית אותם על הכותל, חלומות של כוסף ויאוש. דבר אחד עדיין לא עשית, ערבי. ערבים אחרים עושים אותו שם, באדמת־הכיבוש החדשה. לא, שני דברים, ערבי: רימוניד ופגיון. הם חסרים לאוסף שלך, לחלומותיך, ליאושך ולתקוהך. משוועים להם הכתלים שלך, המולדת הפרטית שלך. מי־יתן והקיצו דם באדמת־הכיבוש הישנה, כי אז לא היתה אדמה חדשה נכבשת. היא נגזלה מאתנו כאשר כל כפר ועיר הפכו גבם לגזל וחלמו על שיבה, חלמו, חלמו. אבל השיבה היא מעשה ולא חלום, אלא שהמעשה שלהם כמעשהו של ג'וחא כאשר שמע על הקלון שירד על עירו ועל שכונתו ועל רחובו. לו ראינו במשכנות בני־עמנו משכנותינו, לו יקרו לנו נפשותיהם כנפשותינו וחינו קודש למולדת, לא היה קורה מה שקרה. ערבי. לו, לו. די להתיסר בחרטה, ערבי. "לו" מלת־נאי היא לקיום. תנאי לכל הדברים שדין היה שיעשו ולא נעשו משום שאנו כאלה. יסר עצמך בדבר אחר, ערבי. יסר עצמך בהזיותיך ובחלומותיך הוורודים. הנה העץ והכלים. הרימון והפגיון מלוא עיניך ולבבך, וידיך כחלומותיך, ממשיות יותר מרגליך. ארוך הוא החלום כתחליף למציאות, וארוך אוסף־הצעצועים כתחליף לשדה־הקרב. ארוכה האמנות ההופכת שכר לייסורים, והמלה עשן פורח. והקללה הכבדה והנוראה ביותר, ערבי, היא שאין לך ברירה אלא לחיות בצורה כלשהי. לגביך אין תחליף כיום לפצצה ולפגיון—ואתה בגוֹזֶרֶת־הכלא שלך. בהתלהבות גוברת־והולכת החל לגלף. הכרתו התעממה אט־אט, אך לבו בער ועיניו נפקחו לראות את מעשה־ידי־התפאר—רימון ופגיון.

...של־שִׁמְאוֹת איש היו בדרכם לתוך אדמת־הכיבוש הישנה, נושאים אליה את תקוותם. המלחמה החלה, רבותי. הם פתחו בה, ועלינו להתקדם. כך אומרות הפקודות: קדימה. גם הלב אומר זאת, והשכל, והזרוע. שמש צהר־ייִוֹני בוערת. הכל בוער: הסנקים והמכוניות, שער הראש והבגדים, והחולות הדקים והטובעניים. יריות שורקות מימין ומשמאל, מלפנים ומאחור, ושום יישוב ישראלי אינו עונה. מבוצרים יישובים אלה, סבלנים ושרויים בדומיית־מוות, כמו שועל המערים על קרבנו, כמו קיפוד המתבצר בשריונו הדוקרני.

"צמאים, אדוני הקצין".

"עוד לא הגיע הזמן. המים מועטים אתנר".

"לא אכלנו ארוחת-בוקר, אדוני הקצין, ועוד-מעט ערב".
 "לא עכשיו, כשנשיג קשר לאספקה".

— — —
 "יש לנו סופריות, אדוני".

"לא. אין זה זמן לסוכריות. הן תגברנה את צמאונכם יותר".
 "נתאפק, אדוני".

— — —
 "אבל הם אינם משיבים לנו. אולי ברחו או הסתננו מאחרינו?"
 "בלי ויכוחים. יש פקודות. עלינו להתקדם אל המטרה, עד שנקבל פקודה אחרת".
 "לפקודתך, אדוני הקצין".

"..."

— — —
 "אנו ניפול במלכודת, אדוני הקצין".

"..."

— — —
 "הדלק אזל, אדוני הקצין".

"..."

— — —
 "מספרנו מועט, אדוני הקצין, חדרנו יותר מדי והתחמושת מתמעטת במהירות".
 "התקשרתי למפקדה. עדיין אין תשובה. חכו... הם מצווים עלינו לחזור. נחזור אפוא".

"איך נחזור, אדוני הקצין? אנו זקוקים לתגבורת כוח-אדם, למזון, לתחמושת".
 "מה עוד? נחזור! אלו הפקודות".
 "לפקודתך, אדוני הקצין".

— — —
 "הדלק אזל בטנקים ובמכוניות".

"ננטוש אותם".

"איך ננטוש אותם, אדוני הקצין?"
 "נפוצץ אותם עכשיו. האויב יקבל רק גרוטאות".

— — —
 הוי, סיני שלנו היקרה, נשוב אליך ברגל, ובלי השריונים. אנא סלחי לנו, אדמתנו הבתולה המיוסרת. לילותיך, מהיפוי לילותיך, וכוכביך ודממתך. וקולותיך המדבריים—
 כזימזום רועם באזנינו. הנה רואים אנו מרחוק ואדי נתון בין שני הרים. ניצנוצי פנסים על הגבעות משני צדי הוואדי קוראים אותנו אליהם. למי אתם, פנסים? של פלוגותינו הם, גברים. עוד מאמץ, נמשיך בדרך ברגלינו המיובלות כדי לישון בשלום עם שחר. הם מחכים לנו. אוי לנו אם לאויב הם! לא, לא ייתכן. עמדתינו מבוצרות ונשקנו יעיל. מהר-נא, גברים, המים שם, והמזון, והשינה. אלה פנסי-גז.

אך מה־מזור הדבר, הדממה הזאת!

"התקדמו בזהירות. נעלה על הגבעות בשקט גמור, ונראה. שחררו ניצרה היפּוֹנֶר".
בוואדי הננו, אצבעותינו על ההדק, ופּתאום הואר הלילה ורעמים וברקים ניתכו עלינו.
כלבה מתפרצת עפו הפגזים וניתכו עלינו בוואדי ובמורדות ההרים. סֶקֶט־סֶקֶט־סֶקֶט.
הפנסים עדיין דולקים, מתנועעים ברוח ואורם מרעט מבעד לענני העשן הסמיכים.
"כבו את האורות".

ירדה חשיכה.

"מהרו להיחלץ מן המלכודת!"

כמה אנחנו עכשיו? שלישי בלבד. שמונים, תשעים, מאה. לא יותר ממאה. ההרוגים
נשארו בשטח. הפצועים בוואדי מתחננים לגימת מים. ואנו הולכים עם בוקר. איזה
בוקר? הלילה עודנו שוכן בלבנו על דממתו, על קולותיו המדבריים, אך בלי כוכבים;
שמש בערה בשמי לילנו, ואנו נופלים בזה אחר זה, ונרדמים מיד, פנינו כבושים
בחול. ריח החול עולה מבעד לעינינו העצומות, כחלום יפה על מוות ומנוחה, על
אוכל ומים והשתנה בקיר חרב. ידינו מושטות, שותים ולא נרווה, אוכלים ולא נשבע,
מפרישים ולא נירגע. איננו מגיעים לשום דבר. האור כבה, ערפי. סיוט נורא אופף
אותנו, מטוסים גחים עלינו, מטילים עלינו פצצות לאור השמש, צדים אותנו במקר
לעים. אך־אך. מדוע תכו בנו, מטוסים? חסרי־אונים אנחנו, חיים־מתים אנחנו. התנער
ערפי. מטוסים מעלינו, מהר לתפוס מחסה, הה, לא. אני חולם. אינני יכול. אני ישן.
ישן. מת חולם. חי מת. וכי מה בידי לעשות? ראשי כבד ואיני זע. את ידי אינני יכול
להרים. מטוסים אני שומע. שלחו אותם מן הגבעות עיני־הרשע המאירות. אני יודע,
אני יודע. אבל אני כבול, חסרי־שע. ישן. ישן. השינה והשקט. הסיוט חלף, גם
המטוסים, ואתה מת או חי עכשיו? שתוק. שתוק ערפי. אל תחשוב, ישן ושבע שינה
או מות ושבע מיחה.

כמה אנחנו עכשיו? אחד, שנים, שלושה, שלושים ערפי. עשירית מספרנו, ובלי רובים
ובלי כלום. רק גברים שדופים, שקיות משתלשלות מתחת לעיניים, צמאים ורעבים,
גון פניהם תערובת של שער וחול, בגדיהם מוכתמים בדם קרוש לא־להם. אחדים
יחפים, אחרים נעליים ללא סוליות ברגליהם. ידיהם משתלשלות לצדדים, רגליהם
נכפפות על כל צעד. פניהם כבושים בקרקע. מה רואות עיני? האם אני הוא? האם
אלה הם? הלילה בא בעקבות היום. כאור הניאון זורח האור ומעריב כהרף־עין. אנו
ישנים ומקיצים, הולכים ונופלים, אבל עדיין חיים.

"הוי בן־ערב, השקני!"

בן־ערב מתבונן בנו מעלה ומטה. מחייך. טוב, חייך. חייך כאוות־נפשך. יכול אתה
גם לצחוק, זכותך לצחוק, אחי. גילית דבר חדש: האגדה הפכה הבל־הבלים. רק...

"השקני. תן לי פת לחם".

"טוב. כמה יש לך?"

"זה הכל. קח. רק השקני לגימת מים. פת לחם".

"אתה פצוע".

"..."

"כואב לך?"

"כן. אבל אני רעב וצמא. מים תן לי ופת לחם. מה-רנא. המוות אינו חשוב, אבל הצמא והרעב איננו".

"טוב. תן מה שיש לך. בוא".

"רחוק?"

"לא".

"טוב".

"קח. אכול, שתה. בפעם הבאה למד להילחם".

כמה אנחנו עכשיו? אחד, שנים, שלושה. שנים-עשר ערבי. והשאר? לאן הלכנו? כמה היינו בפעם האחרונה? אינני זוכר. הם נפלו, קודחים, רועדים. זועקים, שפתייהם מבוקעות והם לוקקים אותן בלשונות יבשות, קוראים לאמותיהם. הם מבקשים לגימת-מים, ממלמלים את ה"שהאדה". הנהו בא! העוף הסורף פורש כנפיו בשמיים. מהר, מהר, עוף-סורף. גוויות רבות מאחרינו. השג אותן בטרם תהיינה לעפר ושלדים. במדבר קורסים גמלים מרעב וצמא, שוככים על צדם ומתים בשקט ומצחינים והופכים שלדים. שלדים, שלדים במקדש המוות. מה-רנא, עוף סורף, טוב אתה מן התולע והחול. הרשה-נא לנשמותיהם לזעוק מתוך זפקך ואתה מפליג במרחבים. מניין באת? אני רוצה למצוא את אמי. היא תשקני ותאכילני ותשיר לי בקול נוגה. ראשי על ירכה וידה על מצחי וקולה יזמר: נומה יקירי נווום. ולבי ישיר באותו לחן שיר ישן, מיוסר ומעורר-בכי: מתי נילחם? מתי נילחם, אדוני המפקד?

הלילה זוחל ובא. רוח ים לחה נושבת ממערב.

"הלילה לא נישן, ידידי. אנו מגיעים. אטיל עצמי לתעלה ואעבור. על הגדה השנייה אמצא את אמי ובידיה כוס חלב ומים וכיכר-לחם. לא, אל תשתה מן המים, ידידי, מלוחים הם וצורבים, אחר-כך לא תוכל לסבול עוד את הצמא. אינך יודע לשחות? אין דבר. השלך עצמך למים והחזק ברגלי, אבל רק ברגלי, לא בצווארי ולא בירי. אחרת נסבע שנינו. בוא מכאן, צריך להתרחק מן הדרך שלהם. אתה שומע? הם מתקרבים. נעלה אפוא על הגבעה הזאת ואחר-כך נרד".

הו, הקרקע מתפוצצת. מוקשים, מוקשים. חוזר. היכן אתה? היכן אתם? היכן אני?

"הנה התעלה".

"רגע".

"לא".

"רצה לנוח".

"לא. האויב בקירבת־מקום. קול ההתפוצצות גילה אותנו. מהר!"
 "כמה אנחנו עכשיו? אחד, שנים, שלושה. ששה. ששה בלבד!"
 "מהר, לא זה הזמן!"

— — —

כוון תותח. זווית 36 מעלות. המטוס מתקרב. אש אש. אך...
 התעורר. התעורר, ערבי, בנייקירי, מה לך? ערבי, אחי, אתה חולם. לא, אני ער.
 הייתי ער. פקח עיניך. הבו לו מי־קולון, סטור לו על לחיו. אי, אי. היכן אני? מי
 אתם? מיטה? זה חדרי? אני חולם. אני רוצה להיות ער. אתם החלום. המציאות היא
 שם בשדה־הקרב. לא, ערבי. אנחנו משפחתך, אתה בביתך. זו אמך, זו אחותך, אני
 גיסק. אני אחיך. אתה הקצת מחלום ומסיוט. לא, לא, הניחוני במציאות. אתם החלום.
 צעק, צעק, ערבי איפה התותח? איפה המטוסים? הה, הם הלכו ולך לא נותר, ערבי,
 אלא החלום בלבד.

*

התנער ערבי מהזיותי. הרימוץ עמד מוכן על השולחן; חסרו רק הצבע האפור
 והניצרה. בידי החזיק בפגיון־העץ ובמגלף. הפגיון עדיין מחוספס היה ודורש הקצעה.
 טוב הוא לקטל אף שהוא מעץ. עיני ערבי היו יגעות ונוטות להיצעם, אך ראשו היה
 ער ובלבו שמץ חלום. האם היית ער או ישן, ערבי? אותו חלום שבא אליך אחרי
 שנשכח ממך זה חדשים ארוכים. אז היו באים ומעירים אותך, הפעם לא בא איש.
 הפעם חלמת בחלום שהם־הם חלום־הביעותים ואילו מה שהתרחש בסני היה המצי־
 אות הפחות־מבעייתה. ההזיה הפכה מציאות והמציאות הזיה. ומה עוד, מה עוד, ערבי?
 הנה אתה בכיסא־הנכים, חי בתוך האני שלך, אוכל ומעלה גירה את עצמך. אתה
 אוכל ושותה, ישן וחולם, נשרף בהנאה מיסרת, בולע נתחים מעצמך עד ששיגוך
 לחץ־דם גבוה או קצרת ויוליכוך אל דממת־נצח. בינתיים אתה חי, ערבי. חי ובריא
 יותר מכל זולתך, ישן בלי חלום, אוכל בלי תיאבון, חי בלי תקוה ובורח בתנועה
 האילמת, ברדיו ובטלביזיה, בתיאטרון ובקולנוע, בביקורים ובצחוק ההיסטרי, אתה
 בורח מפני הירהור־בשנים: כיצד? ולאן?

אוי לזמן ששריפת הנשמה היא בו האמצעי היחיד לבריאות ולקיום. אבל אם תשוב
 המציאות ותהיה מציאות וההזיה תהיה הזיה, אם ישוב החופש ותתישב התמונה
 ההפוכה והמעוכה, איך תחיה אתה, ערבי, ומה מראה יהיה לך?

אראז תתקנא בבריות בעלי רגליים, שבהן הם הולכים ובהן עולים למכונית או
 חשמלית. תשתוקק לרעיה ותשליך יהבך על תחרות יומימית אילמת ועקיבה עם
 אחרים, כשאתה מדבר ועובד, חולם על העתיד ומסיח דעתך מן המוות. תתבקש אז
 לחייך כמו שאתה מבקש חיוך עכשיו. תתאוה עדי־כאב לרוץ, לרקוד, לקפץ ימין
 ושמאל, אף־על־פי שלא נטית לרקוד בטרם תהיה חסוך־רגליים. כל שיר נוגה וכל
 לחן עצוב יכלו אותך אל מושבך. למוות תוחיל ושנים ארוכות יהיו זכרונותיך
 מעוגנים במראה הדומם הזה של צמרות העצים, בקומות העליונות של הפקולטה־
 לחינוך והפקולטה־למסחר בצומת המקשרת בין הרחוב הצדדי הזה ורחוב קצר אל־

עיני. עם הזמן תהיה, ערבי, זכרון שכוח של תמונה שכוחה ותחתך תחיה אנדרטת־אבן של חייל אלמוני, שלמרגלותיה יונחו זרים וסביבה תנוגן לפרקים מנגינת החייל האלמוני, די, די לבעור, ערבי. די לך ליסר את עצמך. רק שההזיה תשוב להיות הויה המציאות תשוב להיות מציאות. אחר־כך יהיה מה שיהיה. די לך בזה שרוח־חיים מפכה סביבך ודם זורם בעורקים ובעצבים המיוגעים. כלום לא כך פני הדברים, ערבי? את גמולך תמצא ברגלי אחרים, ומי־יודע, אולי יזמנו לך חיים עשירים יותר עם ספר שתקרא, או תמונה שתצייר, או זכרונות שתחבר, או בול־עץ שידך תפחנה בו חיים כדי לשקף בהזיה את המציאות.

השליך ערבי את הפגיון והמגלף לתיבה ודימה בלבו שהוא משליך רימון. הוא נאנת.

נשמע צילצול הדלת. הוא שמעו מתוך מחשבותיו ולא נתן לכו אליו עד ששמע את קול אחיו והוא נושק לאמו ושואל לשלום.

"באתי לאכול אתכם", אמר האח. "אני יוצא מיד, כי אנו במצב־הכּן והמכוננית מחכה למטה".

"תיכף אכין את השולחן, בני. אחיך בפנים".

הוא הזדקף להקביל את פני אחיו שתפס את מקומו בצבא. השתוקק לשמוע חדשות. בלי הזיות עכשיו, על המציאות בלבד יש לשמוע עכשיו.

בא האח בצעדים מהירים ועיני ערבי נמשכו אל רגליו הפוסעות ביציבות, אך מיד הנביהן אל מדי־הקצין שהוא לובש ואל שני הכוכבים על כתפיו. מדים כיוצא באלה נטש בעמק הפנסים והברקים.

"מה שלומך?" שאל האח, משתופף ללחוץ את ידו ולהניח את ידו השניה על כתפו. "טוב. ואתה?"

"עיניך הרואות".

הוא שב לחדר, הניח את כומתתו על המיטה ונטל כיסא. בשבתו מול אחיו נקפץ פיו בחיך. "מה זה? שוב העץ? חדל מן החלום הזה, בן־אדם! המחנות שלנו גדושים בכל דבר, כלי־נשק רבים־מספור, ויש להם שמות שלא שמעת מעודך".

"ואנשים?"

"שמע, בלי גוזמה, אין לך מושג עליהם. לומדים מהר מאד".

"באמת?"

הינהן הקצין בראשו וערבי שאל: "והלב?"

הסב הקצין פניו אל הכותל שמנגד והתבונן במקלע. "זה חדש. אותו לא ראיתי בפעם האחרונה". ולמראה השתוממותו של ערבי, הוסיף: "אני בטוח, עיני אינן מטעות אותי".

"והלב?" חזר ערבי על שאלתו.

"מה יש לך בלב?" חייך הקצין.

"מה שיש לי בלב מספיק", השיב ערבי בשאתו מבטו אל השמים, "כדי לחולל סופה ורעידת־אדמה. אבל..."

"מה שיש לך בלב יש לי בלבי, כחייל. אבל המעשה הוא עיקר. איך? זה מה שנראה".

"לפני שנים, כשנלחמה גרמניה והובסה, המשיכו אצלנו בסיפורים על מחסן מס' 13 שעדיין לא נפתח".

"מה שאני אומר לך זו אמת!" קרא הקצין.

"אם כן, נילחם?" שאל ערבי בהתרגשות.

"כן. אם..."

"מה 'אם'?" פלט ערבי ככעס.

"אם לא יסוגו בשעה המתאימה להם".

"ואנו? הסצע ישאר פתוח? והמועקה בלב? וחללי-חינם? והתקפנות בלי עונש? וקקע בכל בית? איך? כלום תישאר הבעיה של אדמת-הכיבוש הישנה תלויה-רעומדת כמו שהיתה? איך? ומה דעתך-אתה בנדון?"

"אני אתך", שירבב הקצין שפתיו מהרהר. "אבל דעתי היא שהבעיה היא פוליטית בראש-וראשונה".

"פוליטית? אפילו היא מלחמת-כבוד? אפילו היא מלחמת-שיחרור?"

"הפוליטיקה היא חישוב-ומן, פעולה זמנית. לכל דבר זמנו המתאים. זו השערת. בלי חישוב נמיט על עצמנו שואה שלא יידע איש את ממדיה".

"שמעני", אמר ערבי בחריקת-שיניים, "אני ידע שמלחמה היא דבר מאוס. אבל היא הכרחית לעצירת סכנה. אם היום הסכנה נחלשת עלולה היא לאיים עלינו מחר. דין שנדביר את הסכנה הזאת. דחינו זאת שנים רבות, ומה היתה התוצאה? נדחה אותה מחר, ומה תהיה התוצאה? יותר סכנה ויותר רשע. אימפריאליזם שוכן באדמה והופך את בני-עמנו לשבטים נודדים כאינדיאנים!"

"אני יודע, אני יודע", נאנח הקצין. "אבל הצרה שבה אנו נתונים כיום אסור שתוליכנו למעשים נחפזים, העלולים להגדיל את צרותינו. תבונה דרושה לנו עתה ולא רגש. תבונה בלבד".

"שמע", אמר ערבי לאחר הירהור, "מה דעתך על רימון-היד, הפגיון והמקלע?"

"אתה שואל אותי? הרי אתה יודע את התשובה כמו שאני יודע אותה. עוד לפני עשרים שנה צריכים היו בני האדמה הכבושה, הצעירים שלנו כולם, שלא לחדול מהם. גם עכשיו חייב הרימון להיות בפעולה". שוב נאנח הקצין והוסיף: "באתי לשבח על-ידיך, להרגיעך, להעלות חיוך על פניך. הנח לנושא הזה עכשיו. יהי לך סמוך-ובטוח שאני אתך תמיד, כשאני באימונים אני חושב שאני אתה".

בת-צחוק עלתה על פני ערבי ועיניו התלחלו.

"תשחק טאולה?" שאל האח.

"לא. לא עכשיו. נלך לאכול. אינך שומע את צילצול הצלחות? אמור-נא, יש מישהו במכונית המחכה לך?"

"כן. חייל".

"האם אכל?"

"הוא יאכל במסעדה איזה כריך".

אחו ערבי בחזקה במסעדי כיסאו וקרא: "איך? מול ביתך? איך ילחם יחד אתך?" צילצל בפעמון הסמוך לו ואמר בקול מצווה: "רד אליו והביאנו אתך. אורחי אתם היום".

עמד הקצין ממקומו וחיוך מבויש על פניו. חבש את כומתתו ויצא מן החדר בהשאירו את הדלת פתוחה.

מיד באה האם וארשת-הרדה על פניה. "לאן הלך?"

"יש לנו ידיד, אמא, הוא הלך להביא אותו. הוא יאכל אתנו".

נדה האם ראשה בהבנה ובחיוך של אהבה גחנה עליו ונשקה למצחו. אחר לחצה בכף ידה על שכמו ופרשה לה דומם. עתה הניע ערבי את גלגלי הכיסא אל החדר ומן החדר אל הטרקלין ושם עמד מול הדלת, נכון להקביל פני אורחו.

הירהור עלה בלבו: תּוּגוֹת יוֹנִי, אכן, יבוא יום ותּוּגוֹת יוֹנִי תהיינה זכרון והיסטור־יונים יעלו אותן בכמה שורות יבשות. אז יהיה העולם בהיר יותר, והחמישה ביוני יירשם כמלחמה זעירה בתולדות מלחמות-עולם, קרב במלחמה גדולה. ואולי תעמיד את האויב על מידת הסיכלות שבנצחון הוא יחזור בו? אֲרֵאז תשכח את תּוּגוֹת יוֹנִי, ערבי. רק מי שנותר בחיים מסיני תוסיף מלחמת יוני להיות כרוכה עמו. וכאשר ימותו כל אלה שהיו בסיני יקיץ הקץ על התּוּגוֹת והזכרונות. ומדוע לא תנצית, ערבי, את התּוּגוֹת הללו בעודן חיות, במלים כלשהן, בתמונה, בגוש-אבן? דפי זכרונות מתקיימים יותר מתמונה, ערבי, מעץ או מאבן או משורות של היסטוריונים. תּוּגוֹת יוני הן תמונה הפוכה ונזילה, שבה המציאות הזיה וההזיה מציאות. אך בטרם תצטלל התמונה יהיה עליך לשכון עפר. הנה שומע אתה את צעדי אחיך הקצין ואת צעדי החייל שלו כמו שאתה שומע את פעימות לבך. הבה ותשאלנו: אימתי לא תהיה עוד תמונת יוני הפוכה ונזילה?

(מערבית: שמעון בלס)